

Datum 2020-09-01 Reg.nr 131-254-20

Avdelning
Analysavdelningen
Handläggare
Karin Holmvall
08-563 085 36
Karin.holmvall@uka.se

Utbildningsdepartementet

Universitetskanslersämbetets yttrande över promemorian Ändringar i högskolelagen för att främja den akademiska friheten och tydliggöra lärosätenas roll för det livslånga lärandet

Utbildningsdepartementets diarienummer U2020/03053/UH

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har ombetts yttra sig över promemorian *Ändringar i högskolelagen för att främja den akademiska friheten och tydliggöra lärosätenas roll för det livslånga lärandet*. Förslagen kommenteras främst utifrån UKÄ:s ansvarsområden och verksamheter, men även mer generellt baserat på myndighetens samlade kunskap.

Sammanfattning av UKÄ:s viktigaste synpunkter

De föreslagna skrivningarna om akademisk frihet respektive livslångt lärande i högskolelagen har karaktären av principbestämmelser för att visa på en politisk vilja. En övergripande reflektion är att det är svårt att veta vad förslagen skulle innebära i praktiken, och därmed vilka konsekvenser de skulle kunna få. UKÄ är tveksam till promemorians bedömning om att de föreslagna ändringarna skulle innebära att akademisk frihet respektive livslångt lärande lyfts på ett tydligare sätt i lärosätenas prioriterings- och uppföljningsarbete jämfört med idag.

Sammanfattningsvis:

- UKÄ är positivt till förslaget att skriva in akademisk frihet i högskolelagen som en allmän princip. Värdet av akademisk frihet som en förutsättning för forskning och utbildning på vetenskaplig grund skulle tydliggöras och lärosätenas roll som en självständig och kritiskt reflekterande kraft i samhället får en uttalad formulering i lagtext. UKÄ anser samtidigt att det är otydligt hur den föreslagna skrivningen om akademisk frihet ska omsättas i praktiken, och vilka konsekvenser den därmed skulle få.
- UKÄ är också positivt till förslaget om livslångt lärande som politisk viljeyttring. Det visar på högskolans viktiga roll när det gäller denna fråga. Ämbetet ser dock inte hur den föreslagna ändringen förtydligar lärosätenas ansvar eller hur den skulle förbättra möjligheterna för det livslånga lärandet.
- UKÄ anser att det är positivt att ändringar i högskolelagen, även på principnivå, öppnar för möjligheten att följa upp och utvärdera verksamheten inom de aktuella områdena, till exempel genom UKÄ:s tematiska utvärderingar.

Kommenterar av förslagets delar:

Promemorians avsnitt 5. Det ska i högskolelagen slås fast en allmän princip om att den akademiska friheten ska främjas och värnas i högskolans verksamhet

Förslag: I högskolelagen ska det införas en bestämmelse om att det i högskolornas verksamhet som en allmän princip ska gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.

UKÄ är positivt till förslaget att skriva in akademisk frihet i högskolelagen som en allmän princip.

Förslaget är tydligt som en politisk viljeyttring. Värdet av akademisk frihet som en förutsättning för forskning och utbildning på vetenskaplig grund skulle tydliggöras i och med skrivningen. Lärosätenas roll som en självständig och kritiskt reflekterande kraft i samhället får en uttalad formulering i lagtext.

Samtidigt är det otydligt hur den föreslagna skrivningen om akademisk frihet ska omsättas i praktiken, och vilka konsekvenser den därmed skulle få. En fördel med den öppna formuleringen är att den sannolikt inte innebär någon begränsning av lärosätenas autonomi, en farhåga som några lärosäten lyfter i sina remissvar till Styr- och resursutredningen (SOU 2019:6).

När det gäller förslaget relaterat till UKÄ:s ansvarområden ser myndigheten positivt på att promemorian framhåller att den nya bestämmelsen om akademisk frihet ska tillämpas inom ramen för det övriga regelverket. När det gäller de anställda vid lärosätena betonas att de ska följa lagar och riktlinjer i frågor om etik och värdegrund. Som exempel i promemorian nämns lagen (2019:504) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning och regeringsformen. Sett ur ett tillsynsperspektiv anser UKÄ att det bör framhållas att lärosätenas anställda även är skyldiga att följa andra regler som exempelvis förvaltningslagen. Detta framgår inte tillräckligt tydligt i promemorian.

Det är oklart i vilken utsträckning akademisk frihet i promemorian även avser enskilda lärares frihet att utforma utbildning. UKÄ vill i den här frågan hänvisa till de synpunkter vi lämnade i yttrandet över Styr- och resursutredningen. Det vill säga att om avsikten är att öka lärares individuella frihet relativt utbildningen är det centralt att detta inte får råka i konflikt med andra krav som behöver ställas på utbildningars innehåll, bland annat med hänsyn till studenters rättssäkerhet.

Promemorians avsnitt 7. Lärosätenas ansvar för det livslånga lärandet ska tydliggöras i högskolelagen

Förslag: I högskolelagen införs en bestämmelse om att högskolorna i sin verksamhet ska främja det livslånga lärandet.

Enligt promemorian är syftet med att åter införa en skrivelse om livslångt lärande att förstärka det politiska signalvärdet och bidrar till att lyfta frågan om det livslånga lärandet.

UKÄ är positivt till det aktuella förslaget som politisk viljeyttring. Det visar på högskolans viktiga roll när det gäller det livslånga lärandet. UKÄ instämmer i att livslångt lärande är viktigt av alla de skäl som anges i promemorian, och att alla inblandade aktörer gemensamt behöver arbeta för att det ska fungera på bästa möjliga sätt.

UKÄ uppfattar att promemorians förslag till största del är detsamma som i Styr- och resursutredningen och vidhåller därför samma ståndpunkter som i det yttrandet. Det innebär att UKÄ inte ser hur den föreslagna ändringen förtydligar lärosätenas ansvar eller hur den skulle förbättra möjligheterna för det livslånga lärandet. Som konstateras i promemorian har lärosätena redan idag uppdraget att utbildningsutbudet ska svara mot studenternas efterfrågan och arbetsmarknadens behov. UKÄ vidhåller att det idag finns goda förutsättningar för livslångt lärande, exempelvis genom fristående kurser, påbyggnadsutbildning och distansutbildning.

UKÄ vill påpeka att det fortsatt är oklart i vilken utsträckning livslångt lärande ska prioriteras i relation till övrig utbildning och annan verksamhet på lärosätena. Prioriteringsfrågan är viktig eftersom eventuella merkostnader kopplat till förslaget ska finansieras inom ramen för lärosätenas anslag. En annan fråga är vilka konsekvenser ändrade prioriteringar skulle få för utbildningsutbudet som helhet och för olika studentgrupper.

Det är också oklart vad som skulle prioriteras ytterligare som ett resultat av den föreslagna ändringen i högskolelagen då begreppet livslångt lärande saknar en tydlig definition. Resonemangen i promemorian om att "livslångt lärande" är en reflektion av den enskildes avsikt med studierna snarare än en särskild utbildningskategori eller utbildningsform visar ytterligare på hur svårångat begreppet är.

Om regeringen väljer att gå vidare med förslaget tycker UKÄ att en form av myndighetsstyrning som liknar den som Styr- och resursutredningen föreslår, i de fyraåriga överenskommelserna, borde kunna användas. Det skulle ge möjlighet att på ett dialogbaserat och lärosäteanpassat sätt konkretisera vad det här komplexa och kvalitativa målet kan och bör innebära för varje enskilt lärosäte. Detta för att målet ska fylla sin funktion på bästa möjliga sätt både i det regionala och i det nationella sammanhanget.

UKÄ anser att det är positivt att ändringar i högskolelagen, även på principnivå, på ett tydligare sätt öppnar för möjligheten att följa upp och utvärdera verksamheten inom de aktuella områdena, till exempel genom UKÄ:s tematiska utvärderingar. Detta kan i sin tur främja utvecklingen av verksamheten. UKÄ analyserar för övrigt för närvarande hur högskolan används när det gäller livslångt lärande och hur det kan följas upp på bästa sätt.

Beslut

Beslut om yttrandet har tagits av Generaldirektör Anders Söderholm efter föredragning av utredaren Karin Holmvall i närvaro av avdelningschefen Annika Pontén, verksamhetsstrategen Per Westman och kommunikationsspecialisten Maria Svensk.

Anders Söderholm

Karin Holmvall